

Nem lehet pontosan tudni, hogy mi volt a hadjárat célja. A korabeli európai hatalmaknak szóló erődemonstráció akart-e lenni, vagy esetleg az algériai partokon való támaszpontszerzés volt-e a katonai célja? Vajon ténylegesen az algériai kalózok megleckéztetését szeretete volna elérni vagy voltak belpolitikai céljai is? Mindenesetre a források alapján mindezek valószínűsíthetőek. Ehhez az alapproblémához járultak a további nehézségek. A herceg személyén keresztül kommunikációt jelentősen gyengítették a levelezési nehézségek és a lassú utánpótlási útvonalak. Ennek következtében három hónap alatt sem sikerült elérni, hogy megfelelő tűzérsséggel megerősített hídfőállást építsenek ki Dzsidzsellinél. A blokádnak viszont nem tudta megakadályozni az ellenséges tűzérsség megjelenését a közelükben.

Szintén nagy gondot jelentett, hogy a francia haditerv arra alapozott, hogy a helyi kalóztársadalmak: a berberek és arabok, valamint az oszmán hatóságok ellentéteit kihasználva a francia csapatok könnyen tudnak majd látványos eredményeket elérni. A botcsinálta szakértők által kidolgozott terv azonban csúnyán félresikerült, hiszen a francia expedíciós hadsereg megjelenése éppen az ellenkező hatást érte el, és a muzulmán erők összefogtak a betolakodók ellen. A szerző ezen megállapításait egyébként a távolabbi és közeli múltból (Algéria gyarmatosítása, Irak, Afganisztán stb.) merített analógiák segítségével igen meggyőzően támasztja alá a konklúziójában. Véleménye sommás: egy rosszul felmért, illuzórikus katonai célokat kitűző, központosított hadjárat, amelynek vezetői hibát hibára halmoztak eleve kudarcra volt ítélve.

A kudarcot persze a korabeli királyi propaganda igyekezett sikernek álcázni. Ide sorolható például az a párizsi Bibliothèque Nationale de France művészeti gyűjteményében található metszet is, amely a Beaufort herceg által zsákmányolt zászlók bemutatását ábrázolja, ahogyan azokat 1664. október 21-én ünnepélyes menetben a párizsi Notre-Dame-hoz vitték (BNF: RÉSERVE QB- 201 (47) -FOL, elektronikus változata: <http://visualiseur.bnf.fr/CadresFenetre?O=IFN-8404800&I=1&M=chemindefer>). Ugyanakkor mindennél árulkodóbb volt az tény, hogy a hadjárat tudományos igényű feldolgozásával egészen az utóbbi időkgig adós maradt a francia hadtörténetírás. Ennek pótlásában játszik fontos szerepet Bernard Bachelot munkássága. A kötetben a legfontosabb forrásokat és a releváns szakirodalmat tartalmazó bibliográfia, egy kis kronológia, illetve a történelmi szereplők portréit, térképeket, forrásokat, sőt a hadjáratban elszüllyedt és azóta feltárt La Lune hadihajó régészeti leleteit bemutató képanyag is helyet kapott.

Tóth Ferenc

LÁZÁR BALÁZS

KRAJOVAI ÉS TOPOLYAI BÁRÓ KRAY PÁL TÁBORSZERNAGY KATONAI PÁLYÁJA

*(A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. HM HIM, Budapest, 2013. 286. o.
ISBN 978-963-7097-61-4)*

A késmárki patrícius cipster családból származó Kray Pál egyedülálló karriert futott be a XVIII. századi Magyar Királyságban, amikor katonai teljesítményének köszönhetően a nélkülöző kismemesi létből a vagyonos arisztokraták közé emelkedett. Bár az első és sokáig legrészletesebb (140 oldalas) életrajza már halála évében, 1804-ben megjelent Genersich Keresztély művében, egy évszázaddal később pedig dr. H. Just százados adta közre a kiváló katona 1784-től haláláig Sándor öccséhez írt leveleit, neve és tettei mégis a történelem félhomályában maradtak, csak néhány apróbb közlemény jelent meg karrierje egy-egy állomásáról, szakaszáról. Ezt kívánta orvosolni Lázár Balázs művében, amelyben immáron az életpálya egészének részletes és modern feldolgozására vállalkozott.

Kray Pál 1735. február 12-én született Késmárkon. Atyja, ifjabb Kray Jakab, aki szintén katonaként szolgált, és gyalogos kapitányságig vitte, kalandos és drámai fordulatokban bővelkedő pályája még a XIX. századi nagy mesélő, Jókai Mórt is megihlette, aki *Apja fia* címmel örököltette meg regényes életét. Kray Pál édesanyja, Unterbaum Éva egy másik késmárki patríciuscsalád sarja volt. Kray

Jakab a család második fiúgyermekét kora ifjúságától a katonai pályára készítette fel, amelyhez elengedhetetlennek tartotta műszaki és matematikai ismeretek megszerzését. A tehetségesnek tűnő fiút gróf Csáky Miklós hercegprímás-érsek is támogatta. Kray Pál először a selmecbányai Bányatiszt-képző Akadémián folytatott tanulmányokat, majd ennek befejezése után patrónusa 1753-ban magához rendelte Pozsonyba, ahonnan Bécsbe küldte tovább matematikai ismereteit gyarapítani. Az ifjú azonban felhagyott a tanulással, és 1754. április 3-án önkéntesként beállt a Haller-féle (későbbi 31.) magyar gyalogezredbe, amely egyedülálló karrier kezdetét jelentette. 1757. április 16-án zászlósi rangban átvették a frissen felállított Pálffy János-féle gyalogezredbe (későbbi 39.), ahol tehetségének és rátermettségének köszönhetően kitüntette magát a hétéves háború küzdelmeiben: immáron főhadnagyként 1760. július 26-án elsőként hatolt be a glatzi erődbe, és a porosz parancsnok és báró Göllnitz ezredes neki adta át az erőd kulcsait. Karrierjében újabb fordulatot hozott, hogy 1783 őszén a pesti nagy hadgyakorlaton az ezredét oly ügyesen vezette, hogy II. József még ugyanezen év november 7-i hatállyal soron kívül előléptette alezredessé, és a 2. székely határőrezredbe helyezte át, így részt vett az 1784 ősze és 1785 januárja között zajlott Horea és Closka-féle lázadás leverésében. Az itteni kiváló teljesítménye újabb uralkodói elismerést hozott, hiszen 1785 decemberétől az 1. oláh határőr-gyalogezred vezénylő ezredesévé nevezték ki.

Kray Pál karrierje számára az újabb lökést – ahogyan ezt a szerző egy külön fejezetben hangsúlyozza – az utolsó nagy Oszmán–Habsburg háború (1788–1790) adta meg. Az erdélyi mellék-hadszíntéren ezredével az oszmán hadsereg többszörös túlerejével szemben megvédelmezte a Zsil-völgyében lévő Vulkán-szorost, majd betört az alá rendelt csapatokkal Havasalföldre és elfoglalta Krajovát. Mindennek köszönhetően 1790-ben vezérőrnaggyá léptették elő, ami azt jelentette, hogy tagja lett a császári-királyi hadsereg tábornoki karának. A következő évben azonban a hadjáratban kimerült, és vélhetőleg a még a hétéves háborúban szerzett sebesülésének kiújulása miatt Kray kivált a tényleges katonai előléptéstől. Ráadásul 1791 kora tavaszán a bukaresti császári-királyi hadtest-parancsnokságnak oláh, görög és örmény kereskedők több tisztársával együtt feljelentették. A sarcolási ügy végül azonban nem mért végzetes csapást a vezérőrnagy karrierjére, akit tulajdonképpen bírósági ítélet sem marasztalt el – emeli ki Lázár Balázs.

A francia forradalom és az első koalíciós háború pedig alkalmat adott arra Kraynak, hogy visszatérjen az aktív szolgálatba, mivel Friedrich Josias Coburg herceg, akit 1792. december 5-én a rajnai császári-királyi csapatok, majd a következő évben a birodalmi seregek élére neveztek ki, ragaszkodott hozzá, hogy a „kisháborúban” és előőrsi szolgálatban jártas korábbi alárendeltjét reaktiválja az Udvari Haditanács. Az 1793 és 1800 közötti nyolc esztendő az életpálya legérdekesebb, legjobban adatolt szakasza, nem mellesleg pedig a szerző kutatásainak fő iránya a napóleoni háborúk korszaka, így nem meglepő, hogy a döntően narratív elbeszélésmódú mű legtöbb nagyobb fejezete (összesen négy) ezzel az időszakkal foglalkozik. Kray elővéd dandárjával szinte állandóan a harcok sűrűjében teljesített szolgálatot. 1793 októberében két jelentős haditett is öregbítette hírnevét. Először október 24-én a gyenge dandárját Orchies-ben körülfűzve mintegy 15 000 főt számláló francia sereget zúzott szét. Hat nappal később pedig a Marchiennes-ben elsáncolt erős helyőrséget vetette ki állásaiból, jelentős számú foglyot ejtve és hadianyagot zsákmányolva. Mindezek mellett a város elfoglalásával Flandriából teljesen kiszorultak a francia csapatok.

A következő évben azonban a császári-királyi csapatokat üzték el Osztrák-Németalföldről, sőt október elején már a Rajna teljes bal partja a thermidori konvent seregeinek kezébe került. Kray azonban 1794-ben is kitüntette magát. Először augusztus elején Maastricht környékén csalt csapdába egy kisebb francia lovas különítményt, majd az októberi visszavonulás alkalmával egy merész és villámgyors lovassági ellentámadással megfutamított egy ellenséges hadoszlopot, és hét löveget zsákmányolt.

A vezérőrnagy dandárjával 1795-ben is több kisebb vállalkozásban vett részt sikeresen. Az ő helytállásának is köszönhetően a császári-királyi seregeknek sikerült megakadályozniuk, hogy a francia sereg megvesse a lábát a Rajna jobb partján. Az év decemberében pedig Kray kezdeményezte egy kétnapos fegyverszünet megkötését, amely később öthónapos fegyvernyugvássá szélesedett. Sikerei eredményeként 1796. március 4-én Ferenc császár altábornaggyá nevezte ki. Kray pedig immáron a Habsburg Birodalom leghatékosabb katonai felsővezetőjének, Károly főhercegnek a parancsnoksága alatt ugyanebben az évben is többször kitüntette magát a harctéren. Részt vett a csá-

szári-királyi csapatok győzelmét hozó wetzlari (június 16.), ambergi (augusztus 24.) és würzburgi (szeptember 3.) csatákban, és mindegyikben ő vezette a vert francia sereg üldözését.

1797 elején azonban Károly főherceget az uralkodó az itáliai hadsereg élére nevezte ki, és ráadásul a németországi hadszíntérről 22 zászlóaljat és 18 lovassvadront is átírányított az Észak-Itáliába. A tehetséges vezetőjét és jelentős katonaságát veszített birodalmi sereggel szemben a Lazare Hoche vezette francia offenzíva teljes sikerrel végződött. A neuwiedi hídfőért folyó április 18-i csatában a Franz Freiherr von Werneck altábornagy vezette alsó-rajnai császári-királyi hadtest ezredei jelentős veszteségeket szenvedtek. A fegyverszünet megkötése és a demarkációs vonal kijelölése után a bécsi udvar a kudarc egyik felelősét Krayban találta meg. Az altábornagyot elmarasztalták: 14 nap fogságra ítélték és áthelyezték Itáliába, azzal a kikötéssel, hogy új állomáshelye elfoglalásakor nem utazhat Bécsen keresztül.

Kray karrierje azonban ahelyett, hogy véglegesen megbicsaklott volna, új fordulatot vett, és újra felívelő szakaszba került. A hadosztályparancsnokból Frigyes orániai és nassauai herceg súlyos betegsége miatt közvetlenül a második koalíciós háború kitörése előtt az itáliai hadsereg ideiglenes főparancsnoka lett. Ebbéli minőségében az 1799. március vége és április eleje közötti időszakban sikeresen verte vissza a Louis Schérer vezette francia csapatok Verona környéki támadásait. Az április 5-i magnanói csatában elért győzelmével pedig egyrészt végérvényesen sikerült megakadályoznia a köztársasági hadsereg előretörését, másrészt jutalomként az Udvari Haditanács tábornoknaggyá léptette elő. Április közepére az itáliai hadszíntérre ért Michael Melas lovassági tábornok átvette tőle a császári-királyi csapatok feletti főparancsnokságot, míg az orosz segélyhadakat vezető Alexander Vasziljevics Szuvorov-Rimnitzky herceg, tábornagy az egyesített erők főparancsnoka lett. Május végén Krayt egy hadtest élén a kulcsfontosságú Mantova visszafoglalására küldték, ám hamarosan a Jacques-Etienne Macdonald tábornok vezette Közép-Itáliában és Nápolyban lokalizált francia sereg közeledtére a Po folyó vonalának védelmére rendelték. A szövetséges hadak trebbiái győzelme után (június 19.) hozzáláthatott a nagy stratégiai fontosságú erőd ostromához, amelyet végül július 30-án adott át François-Philippe Foissac-Latour hadosztálytábornok. Ezek után a tábornagyszernagy részt vett a novi csatában (augusztus 15.), ahol Kray a jobbszárnyat vezette.

A következő esztendőben „Itália megmentőjét” (*Retter Italiens*) a Károly főherceg távozása miatt megüresedett németországi főparancsnoki tisztségbe nevezték ki, igaz, hogy hivatalosan csak ideiglenesen. Működését nagyban hátráltatták a vezérkarán belüli torzalkodások, illetve személyes ellentéte Sztáray Antal altábornaggal és Johann Gabriel de Courcelles-vel, Chasteler márkijával, akinek valamiféle hadművelési bizottság összeállításával kellett volna Krayt segítenie. Másrészt az ellene küldött rajna-moseli francia hadsereget a kor egyik legkiválóbb parancsnoka, Jean Moreau tábornok vezette. Nem meglepő tehát, hogy az idős, betegeskedő Kray itt már nem tudta megismételni az itáliai hadszíntéren elért sikereit. Az április végén és május elején a Rajnán átkelt francia csapatok gyorsan tért nyertek, így az ideiglenes főparancsnok több ütközetben megtépzott sereggel kénytelen volt Ulmhoz visszavonulni. A stratégiai fontosságú Duna menti erőd körül több mint egy hónapig tartó harc után Kray ismét kénytelen volt meghátrálni, mivel Moreau seregei kezdték elválni hátszágától és a tirol-vorarlbergi hadtesttől. Június 21-én a fősereg tehát egy oldalmenettel elindult a Duna völgyében, és végül a tábornagyszernagy az Inn folyó vonalán sorakoztatta fel kimerült és demoralizált csapatait. Kray ekkorra már érezhette, hogy „elfogyott körülötte a levegő”, hiszen uralkodói utasításra nem vett részt a fegyverszüneti tárgyalásokon, és tisztségéről is leváltották. Ezzel be is fejeződött a XVIII. században páratlanul mondható karrierje. Nyugdíjazása után felváltva élt birtokán és Pesten, ahol 1804. január 19-én egy lázroham végett vetett életének.

Kray katonai rátermettségét és sikereit a bécsi udvar nem csupán újabb és újabb kinevezésekkel, hanem más elismerésekkel is jutalmazta – mint ahogyan ezeknek a szerző külön tematikus fejezetet szentel. Első komolyabb elismerésként 1789-ben a Katonai Mária Terézia-rend lovagkeresztjét vehette át az ezredes. 1792. augusztus 9-én az uralkodó „krajovai” prédikátummal báróságra emelte, igaz ekkor még a karddal szerzett méltóságához nem tartozott birtok, pusztá cím volt tehát. Újabb kitüntetésre Kraynak 1794-ig kellett várnia. Ezen év július 7-én a Katonai Mária Terézia-rend 34. avatásán az immáron vezérőrnagyként szolgáló bárót a parancsnoki osztályba is befogadták. A rend legnagyobb kitüntetését, a nagykeresztet azonban itáliai győzelmei ellenére sem kapta meg. Ám I. Ferenc császár és király 1799 augusztusában a 34. számú gyalogezred szolgálatjára nevezte ki. Egy évvel később pedig a bárói címet is sikerült tartalmazással megtöltenie Kraynak, hiszen kato-

nai érdemeire való tekintettel 100 000 forint elengedése mellett megvásárolhatta a topolyai kamara-birtokot is. Az 1800. év végére az uralkodó a „topolyai” előnevet adományozta számára.

A szerző külön fejezetet szentel annak, hogyan próbálta a családcentrikus jó cipszer Kray egyengetni három fia – Antal, Ferenc és János karrierjét. Mindhármuknak igyekezett jó neveltetést biztosítani, illetve helyett, rangot szerezni számukra a császári–királyi hadseregben. Legidősebb Antal és a legifjabb János számára meg is volt a lehetőség és rátermettség egy az atyjukhoz hasonló életpálya befutásához, ám mindkettejüket harctéri szolgálat közben elragadta a halál. Ferenc fiát azonban nem igazán érdekelte a katonai karrier, apja nyugdíjaztatása után 1802 januárjában őrnagyi rangjáról hivatalosan is leköszönt.

A mindenkori recenzensnek feladata, hogy akár szőrszálhasogató módon is, de valamiféle hiányosságra hívja fel a szerző és az ismertetés olvasójának a figyelmét. Ebbéli szerepemben tehát én is sorolhatnám az elgépelési hibákat, a nem mindig egyező névalakokat. De ezt a magam részéről öncélú és felesleges magamutogatásnak érezném. Ugyanúgy, mint ahogyan azt is, ha felrónám a szerzőnek, miért nem más, esetlegesen modernebb szerkezetben készítette el művét, figyelembe véve mondjuk John Keegan *A parancsnoklás álarca* című könyvét. Ez utóbbit azért sem tartanám célszerűnek, mivel a keegani szintetizáló módszer alapvetően arra épül, hogy a már teljesen feltárt anyagokat gondolja újra végig, mutassa be más, addig nem tárgyalt nézőpontokból. Lázár Balásznak azonban egyrészt a korai életrajzok és forráskiadvány ellenére a karrier egészét újra ki kellett kutatnia, komoly levéltári apparátust felvonultatva. Másrészt a mű bevezetőjében előre megszabott és vállalt feladatokat maradéktalanul teljesítette: bemutatott egy XVIII. században szinte egyedülálló katonai karriert úgy, hogy közben megismerhette az olvasó Krayt, mint embert és családapát is. Remélem, hogy a napóleoni háborúk magyar főtisztjeinek karriertörténeti vizsgálata ezzel nem zárul le, és néhány év vagy esetleg évtized múlva már egy a keegani módszert alkalmazó kötetről is készülhet ismertetés.

Bagi Zoltán Péter

FERENC TÓTH (ÉD.)

LA CORRESPONDANCE CONSULAIRE CRIMEE DU BARON DE TOTT (1767–1770)

(Centre d'Histoire Diplomatique Ottomane / Center for Ottoman Diplomatic History, Les Editions Isis, Istanbul, 2014. 266 o. ISBN 978-975-428-507-9)

A XVIII. század egyik híres és neves diplomatájának, katonai reformerének François de Tott báró (1733–1793) életének, munkásságának újabb dokumentumait jelentette meg Tóth Ferenc, a XVIII. századi magyar és egyetemes hadtörténelem kutatója az isztambuli Isis kiadó gondozásában francia nyelven, a francia–török diplomáciai kapcsolatok közreadását felvállaló sorozat legújabb köteteként. A puritán, de ízléses és elegáns kivitelezésű, névmutatóval és bevezető tanulmánnyal ellátott kiadványhoz Jean Bérenger, a párizsi Sorbonne-egyetem professzora írt ajánló sorokat, melyekben kifejti: Tóth Ferenc a magyar származású diplomata, Tott báró munkásságának és a XVIII. századi francia–magyar kapcsolatoknak egyik legavatottabb kutatója, aki 2004-ben készítette el a báró visszaemlékezéseinek (*Mémoires du baron de Tott sur les Turcs et les Tartares*) 1785-ben megjelentetett kiadása alapján a mű francia nyelvű kritikai kiadását. Tegyük hozzá, a magyar olvasóközönség pedig a *Vasi Szemle* Szerkesztőségének kiadásában vehette kézbe a mű magyar nyelvű kritikai változatát 2008-ban. Tóth Ferenc jóvoltából az újkori diplomáciatörténet egyik legérdekesebb személyisége hajdan regényesnek, homályosnak tartott életútjának források szintjén megragadható eseményei, állomásai az elmúlt évtizedben hiteles életrajzok formájában is feltárásra kerültek (lásd az említett kritikai kiadások bevezetőjét).

A felvidéki, Nyitra környékéről, székelyi előnevet viselő nemesi családból származó Tóth András, a báró édesapja volt az, aki a család francia ágát megalapította, miután a Rákóczi-szabadságharc